

Opis źródła:

W latach 1646–1648 synowie wojewody ruskiego Jakuba Sobieskiego i Zofii Teofili Daniłowiczówny, Marek i Jan Sobiescy, pod opieką Pawła Orchowskiego i Sebastiana Gawareckiego wyruszyli w podróż edukacyjną po krajach Europy Zachodniej. Podobna podróż stanowiła ważny etap wykształcenia elit dawnej Rzeczypospolitej. Po zakończeniu edukacji w krajowych szkołach lub kolegiach jezuickich młoda szlachta i magnateria udawała się w wielomiesięczną lub nawet kilkuletnią podróż, w trakcie której pobierano nadal lekcje u wynajętych nauczycieli, ale zwiedzano również systematycznie zagraniczne dwory i rezydencje. W połowie XVII w. najważniejszym celem podobnej podróży edukacyjnej stawał się Paryż, również Marek i Jan – późniejszy król Jan III – Sobiescy zamieszkali na ponad rok w stolicy Francji. W 1645 r. ich ojciec, wojewoda ruski Jakub Sobieski, spisał dla synów instrukcję, w której sprecyzował swoje zalecenia odnoszące się do zagranicznej edukacji oraz życia codziennego synów.

Poniższy fragment obszernej instrukcji Jakuba Sobieskiego zawiera szczegółowe wskazówki dotyczące edukacji Marka i Jana Sobieskich w czasie ich pobytu w Paryżu.

Miejsce wydania:

Sobieski J., *Instrukcja synom moim do Paryża*, [w:] S. Gawarecki, *Diariusz drogi. Podróż Jana i Marka Sobieskich po Europie 1646–1648*, opracował i wstępem opatrzył Marek Kunicki-Goldfinger, Warszawa 2013, s. 75–77.

Sobieski J., *Instrukcje synom do Krakowa i Paryża (1640, 1645)*, [w:] *Ojcowskie synom przestrogi. Instrukcje rodzicielskie (XVI–XVII w.)*, wstępem i objaśnieniami opatrzyły D. Żołądź-Strzelczyk i M.E. Kowalczyk, Wrocław 2017, s. 277–323.

Sobieski J., *Instrukcja synom moim do Paryża*, [w:] *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. I, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1880, s. 29–37.

Dziennik podróży po Europie Jana i Marka Sobieskich przez Sebastiana Gawareckiego prowadzony oraz przydana instrukcja ojca Jakuba Sobieskiego, wojewody ruskiego, dana synom jadącym za granicę, Warszawa 1883.

Miejsce przechowywania źródła:

Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Publiczne Potockich, rkps 51, s. 74–87.

Instrukcja Jakuba Sobieskiego do synów została wielokrotnie wydana.

Tekst źródła:

„Tak tedy reasumuję te nauki Wasze paryskie: rano, jako i w Krakowie godzinę obrócić ad stilum exercendum [do ćwiczenia stylu]; drugą godzinę lekcji historycznej od profesora; pół godziny, co Wam będzie korigował stilum [styl]; to wszystko uczyni półtrzeciej godziny. Pół godziny zaś rano ad lectionem historiam privatam [na prywatną lekturę historyczną] wzwyż mianowaną, to uczyni wszystkiego trzy godziny. A po obiedzie zaś nastąpi mistrz języka francuskiego.

Exercitia corporis non sunt negligenda [Ćwiczeń ciała nie należy zaniedbywać]. Zalecam Wam jedne francuskie piłki granie; mianowicie co święta i w powszedni dzień ku wieczorowi, jeśli to Wam zasmakuje. Co się zaś tknie exercitia corporis [ćwiczenia ciała], które oni tam uczą ex professo i academice [kompetentnie i w sposób właściwy akademiom], bo to zwiąż akademikami, jako to, jeżdżenie na koniu, szermowanie, skakanie, nie życzę żebyście szermować się uczyli we Francji, dla samych Francuzów, bo o to tam najprędsza zwada; a i w Włoszech maioris floris haec ars [we większym rozkwicie ta umiejętność], której się, dalibóg, będziecie uczyć z jaki miesiąc jeden albo dwa, kiedy tam będziecie.

Strony uczenia się skakać, to mi się tam najbarziej podoba woltigowanie, gdzie się na drewnianego konia uczą skakać, jest to i exercitium agilitatis et ad rem militarem apprime necessarium [ćwiczenie szybkości zwłaszcza do sztuki wojskowej konieczne], wielka jest rzecz dosiąć konia w przypadku.

Strony tańcowania, ponieważ to królowa francuska u nas będzie, życzę żebyście się tam uczyli galardy francuskiej i tych przedniejszych tańców z dworu, żeby i po tym, kiedy u dworu naszego będziecie mieszkać, zwróciwszy się da Bóg, akomodować się jej w tym, według onej dawnej łaciny: Quacunq̄ arte placere potest, placeat [Jakąkolwiek sztuką umie się podobać, niech się podoba]. Co się mnie tknie, ja o to nic nie dbam; bodajżeście na koniach da Bóg tańcowali, bijąc się z Turki, z Tatory, tego Wam życzę. I dla tegoż i huius artis [tych sztuk] uczenie puszczam na wolę samych Was.

Światu się akomodując, i to nie wadzi umieć także jeśli-by który z Was chciał się na lutni uczyć grać, albo na jakim instrumencie, i to na wolę Waszę puszczam, jeśli który z Was będzie miał do tego ingeniam [talent]; ale ja się przyznam, żebym żałował tego czasu, co-byście, na tym błazeństwie strawili. Będziecie da-li Bóg, mieli sto substancji swojej, że możecie muzykę chować, lepiej, że oni sami Wam grać będą, niż Wy sobie”.

Słowniczek pojęć.

Półtrzeciej godziny – dwie i pół godziny.

Szermowanie – fechtunek, szermierka.

Galarada – taniec dworski popularny w Europie, szczególnie we Francji, w okresie baroku.

Woltigowanie – woltyżerka, akrobatyczna jazda na koniu.

Akomodować się – przypodobywać się, dogadzać komuś.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jaki rozkład zajęć w Paryżu planuje Jakub Sobieski dla synów?
2. Które lekcje pobierane w Paryżu są według Jakuba Sobieskiego najważniejsze i dlaczego?
3. Które z paryskich zajęć nie są według Jakuba Sobieskiego niezbędne dla uzupełnienia wykształcenia i dlaczego?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Do czego odnoszą się słowa Jakuba Sobieskiego o królowej francuskiej?
2. W jaki sposób Jakub Sobieski uzasadnia przydatność paryskich lekcji dla młodej szlachty i magnaterii z ziem Rzeczypospolitej?

Wskazówki:

W tekście źródła pojawia się odwołanie do Krakowa, chodzi tutaj o poprzedzający zagraniczną podróż edukacyjną okres edukacji Marka i Jana Sobieskich w Kolegium Nowodworskim (1640–1643) i Akademii Krakowskiej (1643–1646). W zagraniczną podróż wyruszano po zakończeniu edukacji na poziomie krajowym, zazwyczaj właśnie w krakowskiej akademii lub w jednym z licznych kolegiów jezuickich na terenie Rzeczypospolitej.

Literatura pomocnicza:

Barycz H., *Rzecz o studiach w Krakowie dwóch generacji Sobieskich*, Kraków 1984.

Długosz J., *Sobieski Jakub*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39, Warszawa–Kraków 2000, s. 483–490.

Długosz J., *Sobieski Marek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 39, Warszawa–Kraków 2000, s. 504–506.

Długosz J., *Jakub Sobieski 1590–1646. Parlamentarzysta, polityk i pamiętnikarz*, Warszawa 1989.

Mączak A., *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 2022.

Sobieski J., *Peregrynacja po Europie 1607–1613. Droga do Baden*, wyd. J. Długosz, Wrocław 1991.

Targosz K., *Jan III Sobieski mecenasem nauk i uczonych*, Wrocław 1991.

Targosz K., *Jana Sobieskiego nauki i peregrynacje*, Wrocław 1985.

https://www.wilanow-palac.pl/instrukcje_dla_podrozujacych_mlodych_szlachcicow.html

https://www.wilanow-palac.pl/wloskie_i_francuskie_plasy.html

https://www.wilanow-palac.pl/muzykujac_z_synami.html

https://www.wilanow-palac.pl/dlaczego_przyszly_krol_czytal_autorow_greckich_i_rzymskich.html

https://www.wilanow-palac.pl/edukacja_w_rodzinie_sobieskich.html

Najważniejsze cezury:

W 1645 r. na ziemiach Rzeczypospolitej dobiegało powoli końca panowanie Władysława IV Wazy (1595–1648), w 1648 r., gdy Marek i Jan Sobiescy wrócili już do kraju odbył się po śmierci króla sejm elekcyjny, na którym na tron Polski został wybrany przyrodni brat poprzedniego władcy, Jan II Kazimierz Waza (1609–1672). W Europie toczyły się nadal działania wojny trzydziestoletniej. W 1645 r. w Toruniu odbyło się Colloquium charitativum, spotkanie katolików, luteran i kalwinistów mające na celu uzyskanie pokoju religijnego.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Anna Markiewicz